

AKTUELNI PROBLEMI

Dr NEDELJKO RENDULIĆ

MJERE EKONOMSKE POLITIKE ZA STABILIZACIJU PRIVREDE

I.

U dosadašnjem privrednom razvoju u našoj zemlji, a osobito nakon uvođenja sauopравljanja u privredi, postignuti su znatni rezultati.

Dok je predratna Jugoslavija bila nerazvijena agrarna zemlja s cca 200 dolara narodnog dohotka po stanovniku, u SFRJ je posljednjih godina ralni narodni dohodak po stanovniku povećan cca 4 puta u odnosu na predratno stanje, tako da SFRJ spada u skupinu srednje razvijenih industrijskih zemalja.

Znatno su razvijene materijalne proizvodne snage, razvijeni novi produktivni odnosi, znatno je porastao životni i društveni standard, ostvaren je vidljiv napredak na svim poljima društvenih kretanja, itd.

Postignuti su znatni rezultati na promjeni socijalne strukture stanovništva.

Dok je u predratnoj Jugoslaviji na posljednjem popisu stanovništva 1931. godine 75—76% ukupnog stanovništva otpadalo na poljoprivredno stanovništvo, na posljednjem je popisu stanovništva 1971. god. udio poljoprivrednog stanovništva u SFRJ prepolovljen prema 1931. god., tj. iznosio je samo 38% (u SFRJ Hrvatskoj 32%, a u SR Sloveniji svega 20%).

Budući da je promjena socijalne strukture stanovništva izvršena u poratnom razdoblju, proizlazi da smo te rezultate ostvarili u dvostruko kraćem vremenu od niza drugih zemalja, kojima je za slične promjene socijalne strukture stanovništva trebalo oko šezdesetak, pa i više godina.

Dok je predratna Jugoslavija imala uoči rata zaposleno u industriji ukupno 280.000 radnika, u našoj je zemlji 1971. god., bilo zaposleno 1,531.000 radnika u industriji, što znači da smo u industriji broj radnika povećali za 5,5 puta, odnosno za cca 1,250.000 novih radnih mjesta.

No, uz ove i niz drugih postignutih uspjeha javljao se u privrednom razvoju i niz teškoća. Međutim, karakter tih teškoća nije takav da bi mogao osporiti ili dovesti u pitanje postignute rezultate u općem privrednom razvoju.

Prevladavao je ekstenzivan način proizvodnje*, što znači da se privreda razvijala više na račun otvaranja novih radnih mjesta (koja su se popunjavala pretežno nekvalificiranom radnom snagom sa sela, koja je tražila zaposlenje u nepoljoprivrednim djelatnostima) negoli na račun povećanja društvene produktivnosti rada.

Takav način proizvodnje pogodovao je promjeni socijalne strukture stanovništva. No međutim, budući da je prevladavala nekvalificirana radna snaga,** produktivnost rada bila je niska.

Sve do šezdesetih godina u porastu narodnog dohotka znatno je veći bio udio zaposlenosti nego produktivnosti, kako se to vidi iz podataka slijedeće tabele:

Utjecaj produktivnosti i zaposlenosti u društvenoj privredi na porast narodnog dohotka, odnosno društvenog proizvoda

— u %

— porast narodnog dohotka, odnosno društvenog proizvoda = 100,0

	Društvena privreda	
	Udio zaposlenosti	Udio produktivnosti
I.		
1953.—1956.	90,4	9,6
1953.—1964.	61,6	38,4
1961.—1964.	47,2	52,8
II.		
1961.—1965.	45,0	55,0
1966.—1971.	11,0	89,0

Primjedba: Podaci pod I. odnose se na porast narodnog dohotka, a pod II. na porast društvenog proizvoda.

Izvor podataka: — za podatke pod I. »Društveni plan razvoja Jugoslavije od 1966. do 1970. godine«, Sl. list SFRJ br. 28/66, str. 474;

— za podatke pod II. K. Knežević: »Uloga osnovnih komponenata društvene produktivnosti rada u razvoju naše privrede«, Produktivnost, Beograd, br. 11—12/1971, str. 734.

* »Ekstenzivan razvoj ekonomike postiže se izgradnjom novih poduzeća, povećanjem broja korištenja opreme i otvaranjem novih radnih mjesta uz neizmjenjene nove tehnike.

Intenzivan razvitak ekonomike znači, da porast proizvodnje nastaje kao rezultat modernizacije i rekonstrukcije poduzeća, uvođenja proizvodnije opreme, povećanja kvalifikacije radnika, što sve zajedno omogućuje povećanje obujma proizvodnje uz nepromijenjeni broj radnika i na istoj proizvodnoj površini.

Intenzivni put ekonomskog razvitka je najefikasniji, jer porast proizvodnje ograničava troškove, cijena koštanja se snižuje, a povećavaju se produktivnost rada i korištenje opreme. Međutim, treba napomenuti da u stvarnosti postoje intenzivni i ekstenzivni putevi razvitka ekonomike, da se ovi prepliču jedan s drugim, pa, dosljedno tome, može da bude govora o prevladavanju intenzivnog (ili ekstenzivnog) oblika proizvodnje«. (Citirano prema T. Hačaturjan: *O metodama i pokazateljima ekonomskog prognoziranja*. Produktivnost, Beograd, br. 11—12/1971, str. 798.)

** Na popisima stanovništva 1953. i 1961. god. od ukupnog stanovništva starijeg od 10 godina 88,1%, odnosno 81,8% spadalo je u grupu bez školske spremne ili s nesvršenom osnovnom školom (do zaključno 7. razreda).

Tek na posljednjem popisu stanovništva 1971. god. udio ove grupe smanjen je na 66,8% od ukupnog stanovništva starijeg od 10 godina.

Ostvareno učešće produktivnosti u porastu društvenog proizvoda u razdoblju 1966.—1970. vrlo je visoko, no ono nije posljedica samo dostignutog nivoa u privrednom razvoju, nego prvenstveno posljedica znatnijeg smanjenja zaposlenosti u godinama nakon privredne reforme.

Naš pretežno ekstenzivan način razvoja privrede iziskivao je velika investiciona ulaganja, prvenstveno u industriju, koja smo vršili zbog naslijeđene privredne nerazvijenosti, a u želji za postizanjem bržeg privrednog razvitka. Tako smo u razdoblju od 1961. do 1971. ulagali kao bruto privredne i neprivredne investicije između 34,6% (god. 1968.) i 43,9% (god. 1964.)^o društvenog proizvoda izraženog u tekućim cijenama.

To su izvanredno visoke etape investicija, a »stopa investicija od 43,9% koja je dostignuta u 1964. godini — spada među ekstremno visoke stope investicija. To je najviša stopa investicija koja je ostvarena u poslijeratnom periodu, a istovremeno jedna od najviših koje su u bilo koje vrijeme i u bilo kojoj zemlji ostvarene.«^{oo}

Tako velika investiciona ulaganja nisu imala uvijek odgovarajuće pokriće, pa se javljalo sve više investicija bez odgovarajućeg financijskog pokrića (tzv. »nepokrivene investicije«).

Iznosi nepokrivenih investicija iznosili su potkraj 1971. god. prema nekim procjenama cca 5 milijardi dinara, a bili su vjerojatno i veći. Naime, na taj zaključak ukazuje podatak da su... »nezavršene investicije u Jugoslaviji po završnim računima 1971. iznosile 35 milijardi dinara, a to je 3,2 puta više od ulaganja cjelokupne privrede u osnovna sredstva iz vlastitih sredstava.

Suma nepokrivenih investicija u stvari je ogromna i u posljednje se vrijeme objavljuju neki podaci za koje tvrdim da nisu točni. Svatko želi prikriti prekoračenja.«^{ooo}

Kao posljedica nepokrivenih investicija dolazi do pojave nelikvidnosti (kada radna organizacija ne može udovoljavati svojim obvezama prema društvenoj zajednici i vjerovnicima.) Naime, kod nepokrivenih investicija investitor ne može plaćati svoje obveze za izvršene investicione radove, čime izvođač radova i isporučilac opreme dolaze u situaciju, ukoliko to poprimi veće razmjere, da i sami ne mogu udovoljavati svojim obvezama.

Nepokrivene investicije u znatnoj su mjeri doprinijele pojavi nelikvidnosti u našoj privredi, ali nisu i njezin jedini uzrok.

Mnogobrojni su uzroci nelikvidnosti. Uz nepokrivene investicije na pojavu nelikvidnosti utječu i brojni drugi faktori, kao npr.:

- poslovanje s gubicima;
- nepovoljni odnosi u sekundarnoj raspodjeli društvenog proizvoda;
- anticipirana potrošnja;
- kreditno-monetarna politika i bankarski sistem, itd.

^o Izvor podataka — Ekonomski institut Zagreb: *Aktuelni problemi ekonomske politike i privrednih kretanja Jugoslavije*, redaktor Dragomir Vojnić, Informator, Zagreb, 1972. str. 35—36.

^{oo} Ibid.

^{ooo} Dr Ivo Perišin: *Aktuelni društveno-ekonomski problemi*, izlaganje na seminaru za aktiviste SSRN, objavljeno u »Tribini SSRNH«, posebno izdanje, listopad 1972, str. 66.

Poslovanje s gubicima uzimalo je posljednjih godina sve više maha. Prema završnim računima za 1971. god. gubitke su u SFRJ imale 1083 radne organizacije sa 663.000 zaposlenih u ukupnom iznosu od 5.213 milijuna dinara. Od toga je na SR Hrvatsku otpadalo 230 radnih organizacija sa 160.000 zaposlenih i ostvarenim gubicima u iznosu od 1.323 milijuna dinara, što čini 21% svih gubitaka u Jugoslaviji.

Poslovanje s gubicima također doprinosi nelikvidnosti u privredi, budući da takve radne organizacije ne mogu udovoljavati svojim financijskim obavezama, a kada se i nađu sredstva za njihovu sanaciju (npr. bankarski krediti), tada ta sredstva manjkaju za kreditiranje propulzivnih radnih organizacija (nosilaca privrednog razvoja), tj. najperspektivnijih radnih organizacija, koje bi tim sredstvima znatno proširile poslovanje i doprinjele brzem privrednom razvoju.

Poslovanje s gubicima nanosi i druge štete cijeloj privredi, koja će, u krajnjoj liniji, iako posrednim putem platiti te gubitke.

Naime, ovi se gubici pokrivaju, osim iz bankarskih kredita, također dijelom iz rezervnih fondova i drugih sredstava (npr. vanbudžetskih bilanca) društveno-političkih zajednica. A kako prihodi rezervnih fondova u cjelosti, a i ostala sredstva društveno-političkih zajednica, najvećim dijelom priteču iz privrede, dolazi u stvari do prelijevanja dohotka iz cijele privrede u korist onih radnih organizacija koje posluju s gubicima.

I u slučaju kada poduzeće dođe pod stečaj, što se u nas rijetko primjenjuje, teret gubitaka će i opet, najvećim dijelom, snositi vjerovnici.

Sve ovo ukazuje da gubici u privredi predstavljaju vrlo značajno žarište nelikvidnosti, kao i faktor usporavanja općeg privrednog razvoja.

Slijedeći uzrok nelikvidnosti u našoj privredi jesu za privredu nepovoljni odnosi u sekundarnoj raspodjeli narodnog dohotka. Naime, postojećim instrumentima raspodjele davanja privrede društveno-političkim zajednicama, socijalnom osiguranju, osiguravajućim zavodima, komorama, bankama u obliku kamata na kredite, te ostalim sudionicima u sekundarnoj raspodjeli, rasla su brže od porasta poslovanja privrede, tako da je privredi ostajalo relativno sve manje sredstava.

Nakon što su ovi odnosi poslije privredne reforme, u toku druge polovice 1965. i u 1966. godini, promijenjeni u korist privrede, u razdoblju 1967.—1970. ovi su se odnosi pogoršavali na štetu privrede.*

Tek od 1971. god. stanje se počelo popravljati u korist privrede.

Takvim kretanjima odnosa u sekundarnoj raspodjeli privredi je ostajalo manje sredstava, što se odražavalo na njezinu likvidnost.

Razlozi zašto su se odnosi u sekundarnoj raspodjeli u navedenom razdoblju pogoršavali na štetu privrede su mnogobrojni (društvena zajednica i dalje je morala subvencionirati izvoz, iako je privrednom reformom bilo predviđeno ukidanje izvoznih premija, predimenzionirani svi oblici potrošnje, sve veća ovisnost privrede o bankama, itd.), pa je jasno, da bi se to moglo financirati, da su i obveze privrede prema društvenoj zajednici rasle.

* Odnose u sekundarnoj raspodjeli društvenog proizvoda namjerno nisam kvantificirao zbog brojnih problema metodološke naravi koji se kod toga javljaju (npr. u vezi s porezom na promet, te promjenama kod utvrđivanja ukupnog prihoda od 1. siječnja 1969. itd.), i koji bi iziskivali dopunska obrazloženja koja prelaze okvire ovog rada.

Predimenzioniranost investicija prikazana je već u uvodu ovog rada.

Slično je bilo i s općom potrošnjom u širem smislu* koja predstavlja cjelokupne izdatke za sve neprivredne djelatnosti, uključujući i osobne dohotke u tim djelatnostima.

Tako se u Društvenom planu razvoja SR Hrvatske za razdoblje 1971.—1975.** navodi da je u SR Hrvatskoj u razdoblju 1966.—1970. na zajedničku i opću potrošnju (uključivši osobne dohotke, materijalne troškove i investicije djelatnosti zajedničke i opće potrošnje) otpadalo 38,5% raspoloživih sredstava,*** što je bilo ravno ukupnim osobnim dohocima u privredi.

Slični, a ponegdje i nepovoljniji odnosi bili su i na području drugih Republika i SFRJ Jugoslavije kao cjeline.

I osobni dohoci kao glavni izvor sredstava za osobnu (ličnu) potrošnju rasli su brže od porasta proizvodnje i produktivnosti rada, što je također doprinosilo predimenzioniranosti ukupne potrošnje.

Ukratko, kod svih vrsta potrošnje (osobna potrošnja, opća potrošnja i investicije) imali smo predimenzioniranu potrošnju, koja je prelazila realne mogućnosti naše narodne privrede koja stvara društveni proizvod, odnosno narodni dohodak iz kojeg se sve te vrste potrošnje na razne načine financiraju.

Od ostalih uzroka koji su doveli do nelikvidnosti u privredi, ili su je barem pospješili, treba svakako još spomenuti i propise o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama, koji su se na temelju Osnovnog zakona o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama primjenjivali od 1. siječnja 1969.

Spomenutim zakonom nije riješeno da se onemogućući anticipirana potrošnja.

Kao i po ranijim propisima, i ovim zakonom je omogućena anticipirana potrošnja, tako što su se osobni dohoci, kao i obveze prema društvenoj zajednici i ostalim sudionicima u sekundarnoj raspodjeli, mogli pokrивati na račun zaliha gotove robe i nedovršene proizvodnje.

Dapače, od 1. siječnja 1969. ta je mogućnost još i povećana zbog prelaska s naplaćene na fakturiranu realizaciju, zbog priznavanja interne realizacije u ukupan prihod, kao i zbog uvedenih novina u pogledu obračunavanja amortizacije i materijalnih troškova, čime je uvedena mogućnost obračunskog povećanja ili smanjivanja dohotka.

Ali to ne znači da radna organizacija, ako ima na taj način utvrđen velik dohodak, ima analogno i sredstava na žiro računu.

* Uz opću potrošnju u širem smislu razlikujemo i opću potrošnju u užem smislu, koja predstavlja samo potrošnju materijalnih dobara i proizvodnih usluga od strane neprivrednih djelatnosti, bez izdataka za osobne dohotke zaposlenih u tim djelatnostima, budući da su njihovi osobni dohoci ubrojani u osobnu potrošnju.

Uz to je u praksi uobičajena podjela ukupne opće potrošnje na:

— opću potrošnju (državna uprava, narodna obrana, sudstvo, itd.),

— zajedničku potrošnju (školstvo, zdravstvo, kultura, itd.)

** Narodne novine, br. 16/1972, str. 197.

*** Ukupno raspoloživa sredstva u ovom slučaju predstavljaju društveni proizvod ukupne privrede (uključujući i privatni sektor) povećan za prihode neprivrednih ustanova i državnih organa uz korekciju za saldo priliva i odljeva sredstava na području Republike.

Na prikazani način utvrđen dohodak u jednoj poslovnoj godini utvrđuje se i raspoređuje završnim računom, te se na temelju toga vrši odgovarajuća raspodjela. No, što se u stvari raspoređuje? Budući da je tokom godine već podijeljen ukalkulirani dohodak, to se završnim računom, zapravo, raspoređuje samo razlika u cijeni, tj. dobit (naravno, ako je ima).

Kako se, međutim, završni račun pravi tek po isteku godine, to u toku cijele godine poduzeće isplaćuje akontaciju osobnih dohodaka, kao i svoje zakonske i ugovorne obveze na bazi tzv. »ukalkuliranog dohotka«. Ovaj dohodak predstavlja stvarno isplaćene akontacije osobnih dohodaka, kao i plaćene zakonske i ugovorne obveze tokom godine. A kako se akontacija osobnih dokodaka, i na temelju toga razni doprinosi i slično, isplaćuju uglavnom na bazi ostvarene proizvodnje, to praktično znači da su zalihe gotove robe i nedovršene proizvodnje, kao i prodana, a nenaplaćena roba poslužili kao pokriće za isplatu akontacija osobnih dohodaka i spomenutih obveza, a to je upravo anticipirana potrošnja.

Isplata ukalkuliranog dohotka, koji zbog porasta osobnih dohodaka i odgovarajućih doprinosa pokazuje stalnu tendenciju porasta bez obzira na porast proizvodnje i produktivnosti rada, vrši se iz poslovnih sredstava kojima raspolaže radna organizacija, a također i iz kredita.

Ovakav način utvrđivanja i raspodjele ukupnog prihoda i dohotka radnih organizacija uvjetovao je povećane potrebe za obrtnim sredstvima. Kako radne organizacije zbog već prikazanih nepovoljnih odnosa u sekundarnoj raspodjeli nemaju dovoljno vlastitih obrtnih sredstava, rastu i potrebe za kreditima za ta sredstva, što privredu dovodi u sve veću ovisnost o bankama.

To je uzelo toliko maha da je znatan dio radnih organizacija zasnivao svoje poslovanje na »pravu na kredit« za obrtna sredstva, ne vodeći dovoljno računa o osiguranju vlastitih obrtnih sredstava.

Bilo je pojava da su pojedine radne organizacije imale osigurana potrebna obrtna sredstva sa svega cca 5% iz vlastitog poslovnog fonda, a ostatak su bile raznorazne kombinacije (u manjoj mjeri dugoročni krediti, a ponajčešće kratkoročni krediti i sredstva dobavljača).

Tako na primjer na području Zagreba i njegove šire okolice (Zagrebačke regije i Srednjohrvatske makroregije), prema podacima iz završnih računa privrednih organizacija za 1970. godinu, prosječno korištena obrtna sredstva privreda je imala osigurana iz vlastitih sredstava 38%, dok su 62% bila tuđa sredstva koja su potjecala iz slijedećih izvora:*

— kratkoročni krediti	38,1%
— dugoročni krediti	9,3%
— dobavljači	52,6%

Mnoga druga područja imala su još lošiju situaciju u tom pogledu.

Nedostatak obrtnih sredstava uvjetovao je pojavu da su radne organizacije počele u sve većoj mjeri poslovati sa sredstvima svojih dobavljača, umje-

* Izvor podataka: Centar za ekonomski razvoj grada Zagreba, Zavod za planiranje: *Raspodjela društvenog proizvoda i investiciona ulaganja*, Zagreb, prosinac 1971, str. 58.

sto da im plaćaju svoje obveze. Naravno da je takvo »poslovanje« završavalo tužbama kod Privrednog suda, blokadama žiro računa i stvaranjem nepotrebnih troškova, a imalo je za posljedicu lančano proširenje pojave nelikvidnosti i opće privredne nestabilnosti.

Uz do sada navedene uzroke nelikvidnosti svakako treba još spomenuti i kreditno-monetarnu politiku i s njom povezan bankarski sistem.

Za našu kreditno-monetarnu politiku, nakon privredne reforme, karakteristično je da je morala rješavati vrlo složene, pa djelomice čak i međusobno kontradiktorne zadatke.

Tako je npr. privrednom reformom kao jedan od njezinih osnovnih ciljeva postavljen problem stabilizacije (novca, cijena, dohotka i ekonomskog rasta). U tu svrhu u našoj tekućoj ekonomskoj politici, iz oblasti kreditno-monetarnih odnosa, u prvim godinama nakon reforme (do 1967 godine), dominirala je politika smanjivanja novčane mase i obuzdavanje porasta kredita, koji su rasli daleko polaganije od porasta društvenog proizvoda.

Ovakvom restrikcijom politikom postignut je stanovit stupanj stabilizacije, ali je također došlo 1967. god. i do usporavanja privredne aktivnosti. Tada je pred ekonomsku politiku postavljen suprotan zadatak oživljavanja te aktivnosti.

Na monetarnom sektoru poduzimaju se deflacione mjere koje pospješuju ekspanziju kredita. Tako je npr. 1968. god. društveni proizvod porastao za 6% u odnosu na prethodnu godinu, a novčana masa čak za 24%.

Kasnijih godina ponovno se uvode monetarne restrikcije kao mjere kojima se pokušava suzbiti inflacija. Tako je u razdoblju 1964.—1971. novčana masa porasla za 93%, a društveni proizvod za 229%. Restriktivnim mjerama nije se uspjelo suzbiti inflaciju, a došlo je i do zaostajanja novčane mase, do nedostatka novca, što su radne organizacije rješavale povećanjem međusobnih dugovanja, što je imalo za posljedicu povećanje nelikvidnosti.

U vezi s kreditno-monetarnom politikom treba se svakako osvrnuti i na postojeći naš bankarski sistem, koji nizom nedostataka također pospješuje nelikvidnost privrede. To su npr.: neselektivna politika kreditiranja, visoke kamatne stope, orijentacija u plasmanu kredita na kratkoročne kredite, dok su krediti za trajna obrtna sredstva posve minimalni u ukupnoj masi kredita, nedovoljan utjecaj privrede na poslovanje banaka, a što se mijenja tek najnovijim promjenama u organizaciji banaka na temelju primjene Ustavnih amandmana.

Navedenim uzrocima nisu iscrpljeni svi uzroci nelikvidnosti. I strukturne disproporcije, zatim svaki poremećaj u privrednom sistemu ili neadekvatan potez u tekućoj ekonomskoj politici mogu također direktno ili indirektno utjecati na problem nelikvidnosti.

Na kraju, uz do sada navedene brojne uzroke sistemskog karaktera, kao jedan od uzroka nelikvidnosti u privredi treba svakako spomenuti i subjektivne slabosti u poslovanju jednog dijela naših radnih organizacija (npr. nedovoljna briga za osiguranje vlastitih obrtnih sredstava kod raspodjele dohotka, zatim nedovoljno praćenje i analiza tržišta, što ima za posljedicu proizvodnju za skladište, proizvodnja uz visoke troškove proizvodnje, itd.)

Na kraju ovog razmatranja o problemima nelikvidnosti u privredi može se rezimirati da su brojni uzroci koji su doveli do pojave nelikvidnosti u našoj privredi, te da je ta pojava počela posljednjih godina zauzimati sve veće razmjere.

Tako je npr. u razdoblju 1964.—1971. društveni proizvod nominalno porastao za 3,5 puta, a dugovanja i potraživanja u privredi za 7 puta, s tim da je posljednjih godina taj proces bio vrlo ubrzan. Tako su npr. god. 1970. međusobna dugovanja u privredi iznosila 104 milijarde novih dinara, a 1971. god. već 154 milijarde dinara.*

Sve navedene pojave utjecale su ne samo na pojavu nelikvidnosti, nego i na ubrzanje inflatornih pojava u našoj privredi, što je dovodilo do opće privredne nestabilnosti.

II.

U cilju rješavanja navedenih problema u našoj privredi, a prvenstveno u cilju otklanjanja uzroka nelikvidnosti i stvaranja uvjeta za postupno otklanjanje nestabilnosti, šira društvena zajednica (od federacije, preko republike do općina) poduzela je u 1972. i početkom 1973. niz energičnih mjera i akcija.

Svim tim mjerama nastoji se osigurati da se svi vidovi potrošnje svedu u okviru naših realnih mogućnosti, tj. da svaka potrošnja mora biti limitirana platežno sposobnom tražnjom, zatim da se spriječi deficitno financiranje investicione i opće potrošnje, u tom smislu da se onemoguću trošenje tuđeg novca (poslovanje s tuđim novcem, npr. sredstvima dobavljača).

Ovim mjerama zaoštavaju se uvjeti privređivanja, traži se više tržišnog ponašanja i dosljednija primjena zakona tržišta, te odgovornost svih sudionika u društvenom procesu reprodukcije.

U nizu donesenih mjera za stabilizaciju privrede Savezna je skupština na svom zasjedanju u drugoj polovici srpnja 1972. god. donijela slijedeće zakone:**

1. Zakon o uvjetima i postupku sanacije organizacija udruženog rada;
2. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prisilnoj nagodbi i stečaju;
3. Zakon o osiguranju trajnih obrtnih sredstava organizacija udruženog rada;
4. Zakon o utvrđivanju vrijednosti zaliha i ispravku financijskog rezultata za dio nenaplaćenog potraživanja preko određenog vremena;
5. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Službi društvenog knjigovodstva, i
6. Zakon o posebnom korištenju određenih obveznica.

Osnovne postavke i ciljevi donesenih zakonskih propisa su slijedeći:

1. Zakonom o uvjetima i postupku sanacije organizacija udruženog rada (OUR) određeno je da se sanacija mora provesti u onim OUR koje:

* Izvor podataka: Dr Ivo Perišin: *Aktuelni društveno-ekonomski problemi*, izlaganje na seminaru za aktiviste SSRN, objavljeno u »Tribini SSRNH«, posebno izdanje, listopad 1972, str. 64.

** Objavljeno u »Sl. listu SFRJ« br. 39 od 27. srpnja 1972.

a) zbog nelikvidnosti ne mogu izvršavati svoje obveze,

b) koje imaju nepokriveni gubitak.

Postupak sanacije zbog nepodmirenih obveza uzrokovanih nelikvidnošću pokreće se u onoj OUR koja ima neprekidno nenamirene obveze evidentirane kod Službe društvenog knjigovodstva (SDK) u trajanju od 45 dana. To zapravo znači da se postupak sanacije pokreće ako OUR ima neprekidno 40 dana blokiran žiro račun i ne izvršava svoje ugovorne i druge obveze.

Navedeni rok od 45 dana primjenjivat će se od 1. siječnja 1974., a kao prijelazno razdoblje za 1973. godinu utvrđen je rok od 90 dana blokiranog žiro računa kao uvjet za pokretanje postupka sanacije.

Provođenje postupka sanacije obavlja se u nekoliko faza:

I. faza: SDK dužna je u roku od 8 dana nakon stjecanja uvjeta za pokretanje postupka sanacije obavijestiti OUR o stanju nenamirenih obveza, te da su nastali uvjeti predviđeni zakonom za pokretanje postupka sanacije.

Ta obavijest dostavlja se i banci kod koje se vode sredstva s redovitog žiro računa OUR kao depozit po viđenju, te Općinskoj skupštini na čijem je području sjedište OUR.

Budući da se ovi propisi primjenjuju od 1. siječnja 1973., to je SDK najkasnije do 8. siječnja dostavila navedenu obavijest svim OUR koje su potkraj god. 1972. imale blokirane žiro račune dulje od 90 dana.

II. faza: OUR je dužna u roku od 30 dana od primitka obavijesti SDK osigurati sredstva za nepodmirene obveze u visini za koliko je blokiran žiro račun. Za OUR koja je primila obavijest SDK 8. siječnja 1973. taj rok istječe 8. veljače 1973.

Ukoliko OUR ne može osigurati vlastita sredstva (npr. da utjera svoja potraživanja od dužnika), dužna je pronaći preuzimatelja obveza koji će osigurati sredstva za nepodmirene obveze.

Ukoliko se u ovoj fazi osiguraju sredstva u visini blokade žiro računa, izvršit će se njegova deblokada, i time se obustavlja daljnji postupak sanacije.

III. faza: Ukoliko OUR u drugoj fazi nije uspjela deblokirati žiro račun, dužna je u roku od 15 dana objaviti u Službenom listu SFRJ da nije uspjela osigurati sredstva za svoju sanaciju, te predlaže svojim vjerovnicima preuzimanje sanacije.

IV. faza: Vjerovnici trebaju u roku od daljnjih 30 dana od navedene obavijesti u Službenom listu donijeti odluku da li preuzimaju sanaciju ili ne. Odluci vjerovnika OUR dužna je u roku od 3 dana obavijestiti SDK.

Ako vjerovnici donesu odluku o preuzimanju sanacije, osnovat će odbor vjerovnika koji će provesti sanaciju. Odbor vjerovnika osniva se od onih vjerovnika koji su preuzeli sanaciju.

Vjerovnici koji su preuzeli sanaciju mogu osigurati podmirenje svih dospjelih obveza na razne načine, npr.:

- odobravanjem kredita;
- ujedinjavanjem sredstava za zajedničko poslovanje;
- preuzimanjem obveza;
- otpisivanjem potraživanja, ili na koji drugi način.

Rok do kojeg moraju biti podmirene sve obveze preuzete sanacijom iznosi najviše do 90 dana.

Međusobne obveze OUR koja se sanira i vjerovnika preuzimatelja sanacije utvrđuju se ugovorom, a njime se može predvidjeti da preuzimatelji sanacije na temelju uloženi sredstava suodlučuju s organima upravljanja OUR dok traje sanacija (o poslovnoj politici, organizaciji rada, financiranju investicija, itd.).

Ugovorom se može predvidjeti i ograničenje isplate osobnih dohodaka i sredstava zajedničke potrošnje kao i osnivanje zajedničke uprave u OUR za vrijeme trajanja sanacije.

Razlozi zbog kojih bi vjerovnici pristali na preuzimanje sanacije moraju biti ekonomskog karaktera. Vjerovnici će preuzeti sanaciju nelikvidne OUR samo ako u tome nađu svoj ekonomski interes (npr. da je OUR za koju preuzimaju sanaciju njihov kooperant čiji proizvodi su potrebni vjerovnicima u redovnoj proizvodnji, da su uvjereni da će im uložena sredstva za sanaciju biti vraćena, itd.).

Ukoliko pak vjerovnici ne preuzmu sanaciju provodi se postupak prisilne nagodbe, a u OUR koje obavljaju privrednu djelatnost i stečajni postupak.

Ako vjerovnici ne preuzmu sanaciju, znači da su nastali ozbiljni poremećaji u OUR koju treba sanirati, tako da vjerovnici i banke ne vide perspektivu za njezino uspješno poslovanje.

Uzevši u obzir zakonom propisane rokove za provođenje radnji u pojedinim fazama postupka sanacije, proizlazi da je za one OUR koje su imale potkraj god. 1972. blokirane žiro račune dulje od 90 dana krajnji rok do kojeg je trebala biti preuzeta sanacija OUR bio 23. ožujka 1973.

Opća je karakteristika četvrte faze da ona u stvari predstavlja posljednji pokušaj da OUR izađe iz stanja nelikvidnosti pronalaženjem sredstava iz različitih izvora.

Postupak sanacije u OUR koje imaju nepokrivene gubitke provodi se po vrlo sličnom postupku kao i sanacija nelikvidnih OUR.

Međutim, za nepokrivene gubitke po završnim računima za 1971. godinu i prijašnje godine OUR dužna je bila osigurati u roku od 4 mjeseca od stupanja na snagu ovog zakona, tj. do 4. prosinca 1972., potrebna sredstva za pokriće gubitaka.

Sredstva je mogla osigurati na razne načine, kao npr.:

- dobivanjem sanacionog kredita;
- ugovoranjem s vjerovnicima da dospjele obveze pretvore u sanacione kredite;
- otpisom potraživanja od strane vjerovnika;
- ili na koji drugi način.

Dakle vidimo da su prema odredbama ovog zakona nosioci sanacije vjerovnici i banke — poslovni partneri OUR koja ima nepokriven gubitak. Time se prelazi na novi sistem sanacije, po kojem rizik poslovanja preuzimaju poslovni partneri, a napušta se dosadašnji sistem, po kojem su isključivo društveno-političke zajednice intervenirale preko fondova zajedničkih rezervi kod pokrića poslovnih gubitaka.

U slučaju da OUR nije mogla vlastitim sredstvima pokriti gubitke u navedenom roku, a niti su vjerovnici i banke preuzeli sanaciju, pokriće se, kao i u slučaju nelikvidnosti OUR, postupak prisilne nagodbe, a ako ova ne uspije, i stečaja OUR.

U slučaju preuzimanja sanacije zbog nepodmirenih gubitaka preuzimateљи sanacije mogu kao i kod preuzimanja sanacije zbog nelikvidnosti ostvariti određena prava u upravljanju OUR koju saniraju.

Primjenom Zakona o uvjetima i postupku sanacije OUR dala je ubrzo i prve rezultate.

Dok je u mjesecu kolovozu 1972. god. u SR Hrvatskoj bilo blokirano 650 OUR s 333.000 zaposlenih u ukupnom iznosu od 8,7 milijardi dinara blokiranih sredstava, potkraj siječnja 1973. god. bilo je još 382 blokirane OUR sa 152.000 zaposlenih i 3,9 milijardi dinara blokiranih sredstava.

Positivan trend smanjenja blokiranih iznosa je nastavljen, tako da je 15. veljače 1973. bilo blokirano u SR Hrvatskoj još 269 OUR sa 133.000 zaposlenih u iznosu od 2,9 milijardi dinara blokiranih sredstava.

Trend smanjivanja blokada nastavlja se i dalje, tako da je vrlo vjerojatno da će se sve značajnije OUR izvući iz blokade do zakonom propisanog roka.

Jedina primjedba koja se može staviti načinu provođenja sanacije sastoji se u tome da je kod jednog dijela OUR sanacija provedena prolongiranjem obveza, što zapravo znači samo predah za OUR koje treba sanirati, budući da njihove obveze ostaju nepodmirene i odlažu se za neko kasnije razdoblje. Sanacija provedena prolongiranjem obveza nanosi štetu vjerovnicima, jer će ta sredstva njima manjkati za ostvarenje njihovih planova bržeg privrednog razvitka.

2. Da bi se prisilna nagodba i stečaj mogli provoditi u skladu s prikazanim postavkama Zakona o uvjetima i postupku sanacije OUR, izvršena su u tom pravcu i odgovarajuća usklađivanja u Zakonu o prisilnoj nagodbi i stečaju.

3. Zakonom o osiguranju trajnih obrtnih sredstava OUR određeno je da sve OUR koje se bave privrednom djelatnošću moraju do kraja 1975. godine osigurati trajna obrtna sredstva iz vlastitih izvora ili iz kredita za trajna obrtna sredstva (s rokom vraćanja preko 5 godina) najmanje u visini godišnjeg prosječnog stanja vrijednosti zaliha.

Potrebna trajna obrtna sredstva OUR osigurat će:

— angažiranjem vlastitih sredstava iz raspodjele dohotka, te

— konverzijom jednog dijela kratkoročnih kredita u kredite za trajna obrtna sredstva, pri čemu će banka koristiti sredstva koja dobiva od Narodne banke Jugoslavije (iz emisije) u skladu s tekućom kreditno-monetarynom politikom, kao i iz sredstava svojeg kreditnog potencijala u skladu sa svojom kreditnom politikom.

Da bi se ovaj zadatak mogao realizirati do kraja 1975. god., određeno je da OUR trebaju u roku od 4 godine (od 1972. do 1975.), svake godine povećavati udio vlastitih izvora trajnih obrtnih sredstava i kredita za trajna obrtna sredstva najmanje u jednakim obrocima, kako bi do kraja 1975. god. osigurale potrebna obrtna sredstva.

To znači da OUR moraju prigodom donošenja završnih računa za 1972. god. osigurati prvih 25% trajnih obrtnih sredstava.

Da bi se osiguralo izvršenje ovog zadatka, određeno je da OUR ne može ulagati vlastita sredstva u investicije za osnovna sredstva, a niti može koristiti investicione kredite kod banaka za osnovna sredstva dok ne osigura ranije navedeni minimum potrebnih obrtnih sredstava.

Početak 1973. god. od ovog se propisa djelomice odustalo, pa je zaključeno da se neće proglašavati kreditno nesposobnima one OUR koje ne namire potrebna obrtna sredstva, ukoliko se radi npr. o njihovim investicijama u osnovna sredstva kojima se završavaju već započeti objekti, zbog čijeg bi nezavršavanja za OUR nastale znatne teškoće.

Intencija ovog zakona u cjelini je vrlo jasna i svrsishodna, budući da se bez potrebnih obrtnih sredstava ne može uspješno poslovati. Kada OUR osiguraju navedena trajna obrtna sredstva, sigurno je da će biti otklonjeno jedno od važnijih žarišta nelikvidnosti u našoj privredi.

Međutim, treba naglasiti da osiguranje potrebnih trajnih obrtnih sredstava nije lak zadatak. Javila su se štoviše i mišljenja da je primjena ovog zakona ekonomski neprovediva, jer da bi dovela do znatnog smanjenja proširene reprodukcije i stagnacije u privredi.

Zbog toga bi vjerojatno trebalo propise tog zakona djelomice ublažiti, ali s tim da osnovna intencija ostane ista, a to je osiguranje znatno većih obrtnih sredstava negoli do sada.

Sigurno je međutim da će primjena ovog zakona, ako i dovede do stannovitog smanjenja investicija u osnovna sredstva (a investicije su i tako do sada bile hipertrofirane), dati daleko pozitivnije rezultate za privredu u otklanjanju jednog od najvažnijih žarišta nelikvidnosti.

Također treba naglasiti da se proširena reprodukcija ne ostvaruje samo ekstenzivnim putem, tj. novim investicijama u osnovna sredstva, nego i intenzivnim putem (povećanjem produktivnosti rada, boljom organizacijom rada, većim iskorištenjem postojećih kapaciteta, kvalitetnijom proizvodnjom, itd.), što je ujedno i daleko poželjniji put privrednog razvitka.

Primjena ovog zakona utjecat će ne samo na otklanjanje jednog od žarišta nelikvidnosti u privredi, nego će utjecati na OUR da ostvare veće napore za prijelaz na intenzivnije privređivanje.

Primjena ovog zakona utjecat će i na smanjenje prosječnog godišnjeg stanja vrijednosti zaliha, tj. da se ne gomilaju suvišne zalihe, a prvenstveno da se ne proizvodi roba za skladište, tj. roba koja se ne može prodati na tržištu.

4. Zakonom o utvrđivanju vrijednosti zaliha i ispravku financijskog rezultata za dio nenaplaćenog potraživanja preko određenog vremena regulirana su, kako se vidi iz samog naziva zakona, dva pitanja:

- utvrđivanje vrijednosti zaliha,
- ispravak financijskog rezultata za dio nenaplaćenog potraživanja preko određenog vremena.

Utvrđivanje vrijednosti zaliha vrši se završnim računom. Pod zalihama podrazumijeva se vrijednost gotovih proizvoda, trgovačke robe, nedovršenih proizvoda i poluproizvoda.

Vrijednost zaliha, ako su njihove tržišne (prodajne) cijene veće od knjigovodstvenih, utvrđuje se po knjigovodstvenoj vrijednosti. Ukoliko su pak tržišne cijene zaliha niže od vrijednosti po kojoj se one vode u knjigovodstvu OUR, vrijednost zaliha utvrđuje se prema prosječnoj ponderiranoj prodajnoj cijeni koju je OUR postigla u posljednjem mjesecu te godine.

Razlika između knjigovodstvenih i prodajnih cijena, tj. iznos smanjenja vrijednosti zaliha, OUR dužna je pokriti pri sastavljanju završnog računa na teret svog ukupnog prihoda.

Dakle, uveden je princip da se vrijednost zaliha ni u kojem slučaju ne može iskazati po višim cijenama od tržišnih. Intencija je ovakvog načina iskazivanja vrijednosti zaliha da se spriječi mogućnost iskazivanja fiktivnih financijskih rezultata, što se javljalo u dosadašnjoj praksi i što je poslije OUR dovelo u financijske teškoće.

Ovakav način utvrđivanja vrijednosti zaliha dat će realniju sliku financijskog rezultata u poslovanju OUR.

Ispravak financijskog rezultata za dio nenaplaćenih potraživanja preko određenog vremena vrši se na sljedeći način:

Počevši od 1. siječnja 1973. OUR je dužna pri sastavljanju periodičnih obračuna i završnih računa izvršiti ispravak financijskog rezultata za dio svojih nenaplaćenih potraživanja od kupaca starijih od 90 dana, i to po 25% za svakih 90 dana.

To konkretno znači da je OUR dužna kod sastavljanja periodičnog obračuna ili završnog računa svoj ukupan prihod smanjiti za 25% od onog iznosa koji potražuje od kupaca dulje od 90 dana. Ako je potraživanje starije od 180 dana, ukupan prihod se smanjuje za 50% vrijednosti tog potraživanja. Kod potraživanja starijih od 270 dana ukupan prihod se smanjuje za 75%, a potraživanja starija od godinu dana ne mogu se uopće knjižiti kao ukupan prihod OUR.

Iznimno po završnom računu za 1972. godinu za sva potraživanja starija od 90 dana ukupan će se prihod smanjiti za 12,5% od vrijednosti tih potraživanja.

Ovo je vrlo pozitivan instrument naše ekonomske politike koji ima za cilj djelomično onemogućavanje anticipirane potrošnje kao jednog od brojnih uzroka nelikvidnosti i ostalih problema navedenih u I. dijelu ovog rada.

Naime, propisima o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama od 1. siječnja 1969. prešlo se na utvrđivanje ukupnog prihoda na bazi fakturirane realizacije. Na taj način OUR mogle su vršiti anticipiranu potrošnju, trošiti i »potraživanja« od kojih neka nikada nisu poslije ni ubrana.

Uz to ovaj instrument ekonomske politike prisilit će OUR da više pažnje posvete analizi tržišta i praćenju poslovne sposobnosti svojih kupaca, pa će u tom smislu više paziti da robu ne prodaju nesolidnim firmama (npr. koje-kakvim GG poduzećima — grupa građana — koja često završavaju poslovanje stečajem).

Na kraju treba napomenuti da se primjenom ovog zakona samo smanjuje ukupan prihod OUR utvrđen na bazi fakturirane realizacije za navedene postotke nenaplaćenih potraživanja, a ne vrši se otpis potraživanja dužnicima, kakvih je komentara bilo i u dnevnoj štampi.

Kada OUR bude jednom uspjela naplatiti to svoje potraživanje, onda će normalno iskazati kao svoj ukupan prihod dio iznosa tog potraživanja za koji je izvršila umanjene svog ukupnog prihoda.

Odredbe Zakona o utvrđivanju vrijednosti zaliha i ispravku finansijskog rezultata za dio nenaplaćenih potraživanja preko određenog vremena odnose se samo na OUR koje se bave privrednom djelatnošću.

5. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o SDK ograničava se isplata osobnih dohodaka, stipendija, kredita za školovanje učenika i studenata, terenskih dohodaka, naknada za dvojeni život i naknade učenicima u privredi, svim korisnicima društvenih sredstava koji imaju blokirane žiro račune.

Osobne dohotke mogu korisnici društvenih sredstava koji imaju blokirane žiro račune isplaćivati u 1973. godini mjesečno neto najviše do 90% od svote prosječnog osobnog dohotka po radniku u protekloj godini, a ostale navedene izdatke koji imaju karakter osobnih primanja do 90% tih izdataka utvrđenih općim aktom korisnika društvenih sredstava koji je bio na snazi 31. prosinca 1972.

Međutim, pod kraj 1972. od ovog se propisa djelomice odustalo, budući da je donesen propis po kojem je predviđena mogućnost isplate osobnih dohodaka i iznad 90%, ako je društveno-politička zajednica oslobodila OUR plaćanja poreza iz osobnih dohodaka, ili im dala namjenska sredstva za osobne dohotke bez obveze vraćanja, ili su namjenska sredstva za osobne dohotke bez obveze vraćanja, ili su namjenska sredstva za osobne dohotke dobivena iz sredstava zajedničkih rezervi. U svim tim slučajevima osobni dohoci mogu se isplaćivati preko 90% u visini dobivenih namjenskih sredstava, ili u visini oslobođenih iznosa poreza na osobne dohotke.

Osobne dohotke preko 90% moći će isplaćivati i OUR koje podnesu SDK garanciju poslovne banke ili potvrdu svojih vjerovnika da su prihvatili mjenice izdane od dužnika na kojima je jamac banka.

Navedenim Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o SDK ukinut je prioritet isplate poreza iz osobnih dohodaka iz radnog odnosa u korist budžeta, dok je privremeno zadržan prioritet isplata neto osobnih dohodaka, te doprinosa za zdravstveno, invalidsko i mirovinsko osiguranje, obrazovanje, dječju zaštitu, dječji doplatak i zapošljavanje.

Rješenje o prioritetu isplate osobnih dohodaka i navedenih doprinosa vrijedi samo za 1973. godinu, a od 1. siječnja 1974. ukida se svaki prioritet u isplatama, što znači da će se sve isplate vršiti zajedno s obvezama prema vjerovnicima po redoslijedu uvođenja u evidenciju SDK.

6. Zakonom o posebnom korištenju određenih obveznica žele se stvoriti uvjeti da bi obveznice koje su izdale društveno-političke zajednice dobile veću upotrebnu vrijednost i da se ostvari brže vraćanje sredstava privredi koja ona potražuje od društveno-političkih zajednica, a pokrivena su izdanim obveznicama.

U tu svrhu zakonom je određeno da:

— obveznice što su ih izdale društveno-političke zajednice mogu se upotrijebiti za polaganje jamstvenih svota pri ulaganju u osnovna sredstva i sredstva zajedničke potrošnje, ako dospijevaju za naplatu u roku izgradnje za koju se polažu te svote;

— korisnici društvenih sredstava mogu sredstva svojih rezervi držati u obveznicama društveno-političkih zajednica u iznosu od 30% od svote utvrđene zakonom;

— da se porezi i doprinosi mogu plaćati obveznicama koje dospijevaju za uplatu u godini za koju se plaćaju porezi, doprinosi i druge prijestojbe.

Ovakvim povećanjem mogućnosti korištenja obveznica društveno-političkih zajednica omogućeno je privredi da za navedene svrhe koristi obveznice umjesto novca, pa joj se tako oslobađa dio novca za raspolaganje u druge svrhe.

Sve navedene mjere donesene u srpnju 1972. god. odnosile su se u najvećem dijelu samo na privredu.

Neprivredna sfera ostala je uglavnom izvan domašaja mjera stabilizacije. Zato je potkraj 1972. god. doneseno niz novih propisa kojima su obuhvaćene i vanprivredne djelatnosti.

Tako su, zbog ravnomjernijeg rasporeda tereta stabilizacije ne samo na privredu, nego i na neprivrednu sferu društva, saveznim Zakonom o privremenom ograničavanju osobnih dohodaka, koji je stupio na snagu 18. prosinca 1972., privremeno zamrznuti osobni dohoci u cijeloj neprivredi i dijelu privrede (vanjska i unutrašnja trgovina, banke, projektne organizacije, itd.).

Privremeno zamrzavanje osobnih dohodaka određeno je do 30. lipnja 1973., s tim da OUR odgovarajućih djelatnosti, interesne zajednice, državni organi, društveno-političke i druge organizacije, ne mogu isplaćivati osobne dohotke u iznosima većim od prosječno isplaćenih osobnih dohodaka po radniku u 1972. godini ili u iznosima isplaćenim za mjesec listopad 1972. godine.

Po isteku predviđenog roka osobni dohoci u navedenim djelatnostima moći će se isplaćivati prema uvjetima predviđenim općedruštvenim dogovorom i samoupravnim sporazumima.

Uz navedeno zamrzavanje osobnih dohodaka, potkraj prosinca 1972. godine doneseno je još niz propisa u cilju svođenja svih oblika potrošnje u okviru platežno sposobne tražnje i stvaranja uvjeta za stabilizaciju privrede.

Tako su u cilju rasterećenja privrede i ograničenja opće i zajedničke potrošnje ograničeni prihodi društveno-političkih zajednica i interesnih zajednica od poreza i doprinosa iz dohotka OUR u privredi, do visine iznosa prihoda ostvarenih u godini 1972. po uvjetno kvalificiranom radniku.

Pod navedenim prihodima društveno-političkih zajednica podrazumijevaju se porezi i doprinosi iz dohotka OUR u privredi s temelja osobnih dohodaka i prema osobnim dhocima radnika te zakonske obveze iz dohotka OUR, bez obzira s kojeg su temelja i kada uvedeni.

To konkretno znači da će OUR u privredi plaćati svoje obveze prema društvenoj zajednici u 1973. god. dok ne plate svoje obveze do visine plaćenih obveza po uvjetno kvalificiranom radniku u 1972. godini, a nakon toga prestaje do kraja 1973. godine obveza plaćanja poreza i doprinosa za OUR u privredi koje su izvršile svoje obveze.

Prema tome, porast poreza i doprinosa koje će OUR u privredi platiti društvenoj zajednici moguć je samo zbog porasta zaposlenosti.

Iznimno je dopušteno da prihodi od doprinosa za invalidsko i mirovinsko osiguranje i neposrednu dječju zaštitu mogu u 1973. god. porasti do 9% prema 1972. godini.

U 1973. god. društveno-političke zajednice također ne mogu povećavati stope poreza na promet proizvoda i usluga iznad stopa što su se primjenjivale na dan 30. studenoga 1972. Ovo ograničenje ne odnosi se na uvođenje stabilizacionih poreza.

Navedeno ograničenje poreza i doprinosa odrazit će se na izdatke za opću i zajedničku potrošnju. U SR Hrvatskoj je predviđeno da navedeni oblici potrošnje mogu u 1973. god. porasti najviše nominalno do 12%, a najvjerojatnije će taj porast biti i niži, oko 10% nominalno.

Predviđeno je nadalje da OUR koje imaju neosporena potraživanja od društveno-političkih zajednica mogu ta potraživanja namiriti kompenzacijom za svoje dospjele obveze (poreze, itd.), tj. obračunom međusobnih potraživanja.

Svim navedenim mjerama rasteretit će se privreda, što će joj omogućiti povećanje njezine akumulativne sposobnosti, tj. da poveća svoja izdvajanja za poslovni fond i amortizaciju i na taj način ojača materijalnu bazu samoupravljanja.

Donesen je još niz propisa u cilju stabilizacije privrede.

Tako kod investicija za osnovna sredstva banke ne mogu odobravati kredite investitorima koji nemaju osigurano najmanje 20% vlastitih sredstava od predračunske vrijednosti investicija za koje se daje kredit.

Predviđene su oštre sankcije za netržišno ponašanje, tj. za ulaženje u određene obaveze koje nisu pokrivene platežno sposobnim sredstvima.

Predviđeno je također da će se, ukoliko društveno-politička zajednica i ostali korisnici društvenih sredstava imaju nenamirenih obveza prema privredi, umanjivati osobni dohoci funkcionara u tim organizacijama, s tim da se, dok se te obveze ne izvrše, funkcionarima i drugim izbornim osobama društveno-političke zajednice isplaćuju naknade osobnih dohodaka, mjesečno neto do 90% od svote prosječno isplaćene neto naknade osobnog dohotka po funkcionaru, odnosno drugoj izornoj osobi u protekloj godini.

Ostali propisi doneseni u cilju stabilizacije privrede odnose se na uvođenje stabilizacionih poreza i zajmova.

Tako je saveznim zakonom uveden za I. kvartal 1973. god. privremeni porez na naknade za obavljanje vanjsko-trgovinskih poslova i usluga, trgovačkih poslova u prometu robe na veliko, kreditnih i drugih bankarskih poslova i usluga te na mjenične kredite.

Prihodi ovog poreza pripadaju onoj republici, odnosno pokrajini na čijem je području sjedište kupca, odnosno komitenta kojemu su usluge ili posao obavljani uz naknadu.

Osim toga republičkim zakonom u SR Hrvatskoj (također i u drugim republikama) uvedeni su posebni stabilizacioni porezi, a donesena je i »Preporuka o raspisivanju zajmova, kao i o nekim drugim mjerama za sprovođenje stabilizacije«.

Od stabilizacionih poreza uvedeni su:

— Poseban porez na promet proizvoda i usluga,

— Stabilizacioni porez građana.

Poseban porez na promet proizvoda i usluga uvodi se kao stabilizacioni porez u obliku dopunskih stopa ili je određen u apsolutnim iznosima povrh redovnih stopa poreza na promet.

Na taj način prikupljena sredstva pripadaju SR Hrvatskoj, a koristit će se za potrebe stabilizacije njezine privrede.

U SR Hrvatskoj će se sredstva koristiti za sanaciju ŽTP (željezničko transportno poduzeće), koje posluje s gubitkom jer ima zamrznute tarife, a cijene potrebnih reprodukcionijskih materijala, kao i ostali troškovi, stalno mu rastu, zatim za otklanjanje posljedica od poplave u 1972. god., za intervencije u elektroprivredi, itd., a konkretnu namjenu ovih sredstava odredit će Izvršno vijeće Sabora.

Stabilizacioni porez građana uvodi se u 1973... godini »radi otklanjanja nastalih poremećaja u privredi i radi usklađivanja globalne raspodjele narodnog dohotka«, kako je navedeno u čl. 1. Zakona o stabilizacionom porezu građana.

Stabilizacioni porez građana uvodi se u 1973... godini »radi otklanjanja obračunatog, odnosno razreznog poreza za 1973. godinu, osim iz redovnog radnog odnosa. Dakle, stabilizacioni porez mora općina uvesti na sve vrste poreza građana koji pripadaju općini, osim iz redovnog radnog odnosa. Ujedno je preporučeno općinama da ne uvode ovaj porez na porez na promet proizvoda i usluga, budući da je već SR Hrvatska uvela stabilizacioni porez na promet kao svoj prihod.

Prihodi od stabilizacionog poreza građana pripadaju općini na čijem su području ostvareni, koja ima pravo i samostalno utvrđivati stope tog poreza, pridržavajući se naravno republičke minimalne stope ispod koje općina ne može ići s manjom stopom.

Akumulirana sredstva općina može koristiti za potrebe stabilizacije u privredi (pokriće gubitaka, nepokrivene investicije, otklanjanje nelikvidnosti i drugo), kao i za podmirenje dugova iz obveznog zdravstvenog osiguranja poljoprivrednika, a konkretnu namjenu odredit će Općinska skupština.

U gradu Zagrebu Gradska skupština uvela je stabilizacioni porez koji će građani plaćati u 1973. godini po slijedećim stopama:

1. od poreza iz osobnog dohotka od samostalnog obavljanja poljoprivredne djelatnosti . . . 10%

2. od poreza iz osobnog dohotka od samostalnog obavljanja ostalih privrednih djelatnosti (zanatlije, ugostitelji, prijevoznici) . . . 20%

3. od poreza iz osobnog dohotka od samostalnog obavljanja neprivrednih djelatnosti (advokati, liječnici, zubari, itd.) . . . 25%

4. od poreza na dobitke od igara na sreću . . . 50%

5. od poreza na prihod od zgrada; od poreza na prihod od imovine i imovinskih prava; od poreza na zgrade; od poreza na tetetna cestovna motorna i priključna vozila i kombi vozila; od poreza na nasljedstva i darove i od poreza iz ukupnog prihoda građana . . . 10%

6. od poreza na promet nekretnina i prava . . . 10%

Iznimno, od poreza iz osobnih dohodaka od samostalnog obavljanja privrednih djelatnosti i od poreza iz osobnog dohotka od samostalnog obavljanja

neprivrednih djelatnosti koji se plaćaju u postotku od svakog pojedinačno ostvarenog bruto prihoda plaća se stabilizacioni porez po stopi od 15%.

Primjenom ovih stopa očekuje se da će se u Zagrebu prikupiti oko 27 milijuna dinara, od čega cca 20 milijuna u 1973. god., a ostatak u 1974. god., jer će se neki od ovih poreza naplaćivati tek u 1974. za ostvareni dohodak u 1973. (npr. porez na ukupan prihod građana).

O konkretnoj namjeni, tj. u koje će se svrhe ta sredstva utrošiti, odlučit će Gradska skupština.

Iako je zakonom predviđena mogućnost da se ova sredstva troše za pokriće gubitaka, za nepokrivene investicije, za otklanjanje nelikvudnosti itd., treba naglasiti da se ova sredstva, a također i sredstva za stabilizaciju akumulirana na nivou Republike, neće trošiti za pokrivanje neefikasne proizvodnje i neekonomskog ponašanja, jer takve radne organizacije ne treba sanirati.

Društvena će zajednica intervenirati ovim sredstvima samo u onim slučajevima gdje je to ekonomski opravdano: gdje su OUR zapale u teškoće prvenstveno ne svojom krivnjom i gdje postoji garancija da će sanirane OUR u buduće uspješno poslovati.

Osim stabilizacionih poreza u SR Hrvatskoj je navedenom »Preporukom o raspisivanju zajmova, kao i o nekim drugim mjerama za sprovođenje stabilizacije« predviđena mogućnost da Općinske skupštine raspišu zajmove s javnim upisom od građana, prvenstveno onih u radnom odnosu, radi osiguranja sredstava za podmirenje svojih obveza, kao i za potrebe sanacije u privredi.

Također je predviđeno da bi OUR, interesne zajednice i drugi korisnici društvenih sredstava trebali raspisati svoje interne zajmove za osiguranje sredstava radi provođenja svojih sanacionih i razvojnih programa.

U SR Hrvatskoj prišlo se do sada samo raspisivanju internih zajmova u pojedinim OUR u kojima se provodi proces sanacije.

Raspisivanju zajmova s javnim upisom od građana nije se još prišlo, a vjerojatno se neće ni trebati upotrijebiti ta mjera za provođenje stabilizacije, budući da će se stabilizacija moći provesti i bez raspisivanja zajma s javnim upisom, a i zbog toga što bi se raspisivanje tog zajma moglo negativno odraziti na smanjenje kupovne moći stanovništva, dakle i potrošnje, što bi se odrazilo i na smanjenje proizvodnje, pa bi eventualno moglo izazvati suprotne efekte od željenih.

Od ostalih mjera za provođenje stabilizacije spomenutom republičkom »Preporukom« preporučeno je općinama da osiguraju da se temeljitije zahvaćaju osobni dohoci i prihodi koje ostvaruju građani samostalnom djelatnošću i koji se oporezuju porezima građana, da bi se utvrdile realne porezne osnovice. Ovo vrijedi i za razrez poreza na promet proizvoda i usluga te poreza na promet nekretnina i prava.

Također je preporučeno općinama da poduzmu mjere da se naplata razreznih društvenih obveza urednije izvršava, te da se svi dosadašnji dugovi svedu na dopustivu visinu. Ovo je osobito aktualno ne samo zbog povećanja prihoda društveno-političkih zajednica, nego i zbog socijalne politike. Naime, oporezivanje građana i prihoda od osobnog rada nije se provodilo onako kako je trebalo i kako su to postojeći propisi omogućavali. Na taj način ostala su

u pojedinim općinama nenaplaćena znatna sredstva kojima su se mogle riješiti mnoge teškoće u privredi ili problemi društvenog standarda.

U pogledu utroška sredstava dobivenih stabilizacionim mjerama preporučeno je da se prvenstveno podmire obveze koje imaju društveno-političke zajednice i interesne zajednice na nivou općine prema privredi i ostalim vje-rovniciima, a preostala sredstva trebalo bi izdvojiti u fond zajedničkih rezervi u općini te ih preko njega koristiti za ranije navedene slučajeve sanacija u privredi.

Realizacijom navedenih mjera završava se I. faza provođenja stabilizacije u privredi. Ona je dala i prve rezultate. Ne samo da je znatno smanjena pojava nelikvidnosti, nego se javlja sve veća racionalnost u privređivanju.

Usporen je rast pojedinih vrsta potrošnje, a u privredi dolazi sve više do izražaja borba za finansijsku disciplinu, red i odgovornost u poslovanju. Energičnost kojom se prišlo realizaciji stabilizacije privrede, zatim podrška koju je tim naporima pružilo pismo druga Tita i Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ daju garanciju da će se na tom putu ustrajati.

Sve navedene mjere predstavljaju dodatni napor društva da se prebrodi nelikvidnost i ostali problemi u privredi. Međutim, trajna stabilizacija ne može se ostvariti samo mjerama ekonomske politike, nego boljim i efikasnijim radom. Zato sa završetkom I. faze procesa stabilizacije u privredi ne završava proces stabilizacije, nego započinje njegova II. faza.

Budući da cilj stabilizacije nije samo izaći iz nelikvidnosti, nego otkloniti i njezine uzroke i ostvariti trajne procese uspješnog privređivanja, u II. fazi probleme stabilizacije treba rješavati boljim radom i većom efikasnošću, uvođenjem više elemenata reda i rada u OUR, većom proizvodnjom i porastom produktivnosti rada, jer su to jedina sigurna sredstva za ostvarenje trajne stabilizacije u privredi, a ujedno i pretpostavka bržeg i uspješnijeg općeg privrednog razvitka, porasta životnog i društvenog standarda, te brže izgradnje socijalističkog samoupravnog društva u našoj zemlji.

Ostvarenju tog cilja pomoći će i predstojeće promjene u privrednom sistemu na temelju osnovnih postavki Ustavnih amandmana (promjena položaja i uloge banaka, koje trebaju postati servis privrede, a ne snaga nad njom, primjena među republikama dogovorenih rješenja u vanjskotrgovinskom i deviznom sistemu, promjene u poreskom sistemu, promjene u sistemu i politici cijena, itd.).

ECONOMIC POLICY MEASURES AIMED AT STABILIZATION OF ECONOMY (Summary)

Significant results have been achieved in up to present economic development in Yugoslavia, especially after the introduction of selfgovernment into economy. With the realised per capita National Income of Ca. 800 dollars, the figure is four times bigger than in pre-war Yugoslavia, the Socialist Federative Republic of Yugoslavia is ranged into a group of half developed industrial countries.

Alongside numerous good results, we are aware of certain undesirable occurrences accompanying our economic development. Those occurrences, being at the first place, non liquidity in economy and inflation, are becoming more evident in the course of last few years.

Causes of those occurrences are numerous, primarily, financially unsound investments and business operations with loss. Among other courses of those occurrences one is to mention: unfavourable relations in secondary division of social product, anticipatory consumption, credito-monetary policy and banking system.

In order to solve just quoted problems, and primarily, to remove causes of non liquidity and to create favourable conditions for successive removal of non stability, social community (federation, (socialist) republics, communes/undertook in 1972 and early 1973, a number of firm measures and actions.

All the measures are to provide that all categories of consumption are set within the limits of our real abilities, that is, that each consumption must be limited by financially sound demand. Besides, the measures are to prevent deficitary financing of investigatory and common consumption, preventing in this way spending of someone else's money.

By those measures the conditions of business running are put under the tighter controls, appropriate appliance of the law of the market is demanded, as well as the responsibility of all participants in social process of reproduction.

Thus, the measures of economic stabilization prescribe:

— to undertake adequate sanctions in all working organizations which have their drawing accounts blocked during the period longer than 90 days, or in the case that they were running business with loss. If the procedure shows unsuccessful, such working organization are to be liquidated.

— Starting with 1972 till 1975, working organizations are to provide for floating capital at minimum 25 per cent a year.

— Adequate regulations were imposed, concerning the establishment of stock value, and correction of fiscal results for the part of unpaid demands.

— Limitation in personal income payment is imposed in all working organizations which have their drawing accounts blocked. In 1973 these working organizations may pay out monthly, at best, 90 per cent of the last year's average personal income.

— Adequate regulations about the use of bonds are given.

— In late 1972 a regulation about personal income freeze is imposed in non economy and in a part of economy (foreign and domestic trade, banks, projecting units), and it is to go on up till June 30, 1973. When the term has expired, personal incomes will be payed out according to the conditions foreseen by common social settlement and self-governing agreements.

— Stabilization taxes payed on the part of citizens are introduced.

— A number of regulations are imposed, aimed at the process of setting all the categories of consumption within the limits of financially capable demands, and creating of conditions for stabilization of economy.

The appliance of above mentioned measures gave firm results. Not only that non liquidity is considerably cut down, but we are aware of greater rationality in business operation. The growth of all the categories of consumption is slowed down, and a fight for fiscal discipline and responsibility in running business is greatly manifested.

All above mentioned measures present and additional struggle on the part of society, aimed at surmounting of non liquidity and other problems concerning economic life. However, we can not achieve permanent stabilization only by the measures of economic policy, but primarily by better and more effective work.

Thus, the end of the phase I does not denote the end of the process of stabilization, on the contrary, it denotes the beginning of the phase II, in which the problems of stabilization are to be surmounted by better and more effective work, by introduction of more elements of order and work into working (organizations), by bigger production and better work productivity., for these are the only secure means for achieving permanent economic stabilization.